

Арабська мова: історія, особливості, перспективи розвитку

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті подано коротку історію арабської мови, проаналізовано її особливості та взаємодію з українською мовою, окреслено її перспективи розвитку.

Ключові слова: арабська мова, види арабської мови, іслам, екзотизми.

Abstract

The article presents a brief history of the Arabic language, analyzes its features and interaction with the Ukrainian language, outlined its prospects.

Keywords: Arabic, Arabic types, Islam, eksotism.

Арабська мова – одна з найпоширеніших мов у світі, яка з кожним роком набирає все більшої популярності. За кількістю носіїв мови, для яких вона є рідною, арабська займає в світі друге місце після китайської.

Арабська мова належить до семітської групи. Нею розмовляють близько 350 мільйонів осіб у 23 країнах світу, де ця мова вважається офіційною. До цих країн відносяться Єгипет, Алжир, Ірак, Судан, Саудівська Аравія, ОАЕ, Бахрейн, Палестина і багато інших.

Арабська вважається найскладнішою мовою після китайської. По-перше, великою складністю відрізняється письмо, яке не схоже ні на латиницю, ні на кирилицю і яке пишеться справа наліво, а також не передбачає використання голосних [1, 112]. По-друге, досить непростою та своєрідною є й сама структура мови, зокрема морфологія і граматики. Складність полягає також в тому, що для арабської мови характерна велика кількість синонімів та багатозначних слів.

Найдавніші зразки арабської мови, що дійшли до нашого часу, — це хаські написи у східній Саудівській Аравії, датовані 8 ст. до Р.Х. Вони належать до протоарабського періоду (давньопівнічноарабська мова) й виконані не сучасним арабським письмом і не набатейським варіантом, а епіграфічним арабським *муснадом* [1, 117]. Друга за давниною збережена пам'ятка належить до 6 ст. до Р. Х. — це ліх'янські тексти із південно-східної Саудівської Аравії та самудські тексти, знайдені у різних частинах Аравії та Синайського півострова (попри назву вони не пов'язані з самудом). Далі йдуть сафайдські написи початку 1 ст. до Р. Х. та багато арабських особистих імен у набатейських написах (щоправда написані арамейською мовою).

Приблизно з 2 століття до Р.Х з'являються написи (у Кар'ят-аль-Фаві), які вже відносять не до протоарабського, а до передкласичного періоду. В 4 ст. від Р. Х. виникають арабські королівства лахмідів у Південному Іраку, гасанідів у південній Сирії та Королівство Кінда у центральній Аравії. Звідти дійшли деякі значимі зразки доісламської арабської поезії та доісламські арабські написи власне арабським письмом.

Із зародженням ісламу мова поширилася усім сучасним арабським світом завдяки арабським завоюванням сусідніх земель з метою поширення ісламу. Впродовж століть мова постійно змінювалася, що втім мало відображалось на письмі, бо короткі голосні звуки (які найчастіше зазнавали історичних змін), окрім як у Корані майже не використовують у тексті.

Сьогодні розрізняють три основні види арабської мови:

- Класична, якою написано Коран).
- Літературна, яку використовують мас-медіа та політики арабських країн).
- Розмовна (або побутова), яка поділяється на багато різновидів та діалектів, поширених у різних регіонах арабського світу [1, 124].

Арабська мова тісно пов'язана з ісламом, бо нею (в класичному варіанті) написано Коран. Водночас арабською мовою розмовляють араби-християни, араби-юдеї та іракські мандеї. Більшість мусульман у світі не розмовляють арабською мовою як рідною, проте багато з них можуть читати та цитувати оригінальний текст Корану. Серед неарабських мусульман переклади Корану зазвичай супроводжують оригінальним арабським текстом.

Деякі мусульмани вважають арабську мову посланою Богом на благо людства — первинною мовою, прототипом системи комунікації, з якої пішли інші мови. Розповіді про те, що арабська мова була мовою раю, дослідники хадису не визнають автентичними й широко їх критикують.

В арабській, на відміну від мов з латинською або кириличною графікою, немає заголовних букв. Тому імена, географічні назви, а також перше слово в реченні пишуться як і будь-яке інше слово. Тож не дивуйтеся, якщо раптом єгиптянин напише англійською мовою всі слова з маленької літери, в тому числі ваше ім'я.

Для Дня арабської мови в міжнародному календарі була обрана дата 18 грудня. У цей день в 1973 році Генеральна асамблея ООН включила арабську мову в число офіційних і робочих мов Організації об'єднаних націй.

Сучасна розмовна арабська розпадається на 5 груп діалектів. Крім того, налічується більше 30 арабських територіальних діалектів. До того ж у кожній країні існують ще й свої, місцеві діалекти.

Літературна арабська – єдина. В арабських країнах – це державна мова, мова преси і телебачення.

Єгипетський діалект вважається найзрозумілішим для всіх арабомовних, тому в багатьох арабських країнах університети і школи воліють наймати на роботу викладачів і вчителів з Єгипту.

Арабська мова вважається однією з найбагатших і чистих, ясних мов. Якщо спробувати перевести п'ять сторінок арабського тексту на будь-яку іншу мову, наприклад, українську, то переклад виявиться в два рази більшим за обсягом, ніж текст оригіналу. Досить згадати переклади Корану – вірніше сказати, не переклади, а розтулмачування змісту.

Багатство арабської мови викликає подив іноземних філологів, яким арабські тексти здаються надто складними для перекладу. Будь-який переклад з арабської мови лише приблизний. Ось чому інші мови не мають адекватного вираження лексичного багатства арабської мови. Араби не дозволяли собі вживання слів незрозумілих або «порожніх», і саме прагнення до точності вираження думок зумовило досконалість і складність арабської мови.

Наприклад, привітання «доброго ранку» в арабській мові має численні варіанти:

- Сабах елькхер – Доброго ранку.
- Сабах ельфоль – Ранок жасміну.
- Сабах іннур – Світлого ранку.
- Сабах ельешта – Ранок вершків.
- Сабах ельвард – Ранок квітів.
- Сабах ельгамель – Ранок краси.
- Сабахак Ешта – Твій ранок вершків [1, 131].

І це не порожня гра слів – кожен варіант вітання вживається в певній ситуації, позначаючи ступінь близькості людей, які вітаються. Нейтральні варіанти - перші три, далі емоційна забарвленість наростає, і останні декілька варіантів призначаються для родичів, друзів або коханих.

В українській мові досить багато слів, запозичених з арабської. Зазвичай, арабські слова потрапляли в нашу через мови-посередники - латинську, турецьку, перську, західноєвропейські.

Крім екзотичних слів на кшталт джин, джихад, візир, гашиш, гарем, жасмин, султан, шербет тощо, арабськими за походженням являються деякі назви зірок та сузір'їв (Альдебаран, Альтаїр), ряд наукових термінів (алгебра, алхімія, алгоритм), слова: арсенал, алкоголь, цифра, зеро, альманах, газель, факір, халва, сезам, тариф, муслін і багато інших [2, 210].

Назва військового звання «адмірал» запозичене з голландської і сходить до арабського «аміру ль-Бахрі» (емір моря). А ось одна з версій походження слова страус: від арабск. Сатар (ховати) і Руус (голова). Арабська фраза «абра'а кад'абра'а» буквально означає «зцілив він, зцілив». Виходить, що середньовічні лікарі використовували заклинання в повній відповідності з його значенням [2, 211].

Запозичення насамперед зводяться до лексичних, причому значна їхня частина залишається *екзотизмами* на позначення реалій з життя відповідного народу. Уже менша кількість слів (саме тих, що позначають реалію, яка набула загальносвіт. поширення) є інтернаціоналізмами, щоправда й з них не всі проникають в ін. мови як прямі запозичення. Частина з них калькується. Ще менша кількість ін. мовних елементів — звуків, морфем, зворотів (переважно калькованих) дістала поширення в ін. мовах, у т. ч. українській [3, 16].

У різний час арабську мову досліджували українці Агатангел Кримський, Андрій Ковалівський, Тауфік Кезма, Ярема Полотнюк. Сьогодні найвідомішими арабістами України є Валерій Рибалкін,

Михайло Якубович, Володимира Федина та ін. Один із перших україномовних підручників арабської мови з'явився 2003 року, його уклад єгипетський професор Атеф А. Амер. Згодом 2006 року вийшов посібник з арабської мови початкового рівня, автором якого є Юлія Осадча.

Нині арабську мову викладають у таких українських вишах:

- Львівський університет: Філологічний факультет, кафедра сходознавства — як перша іноземна мова.
- Київський національний лінгвістичний університет: Інститут східних мов, кафедра сходознавства.
- Києво-Могилянська академія: Гуманітарний факультет, кафедра літератури та іноземних мов — як друга іноземна мова.
- Київський університет: Інститут філології, кафедра Близького Сходу.
- ПВНЗ Інститут сходознавства та міжнародних відносин «Харківський колегіум»: на факультеті «Міжнародні відносини» вивчають як першу східну мову, всього вивчають дві східні і одну європейську.

Крім того навчання арабській мові пропонують деякі приватні структури, громадські і релігійні організації. Наприклад, безкоштовно можна навчатися арабській мові в Недільних школах, що знаходяться при мечетях (Київ, Харків, Одеса, Запоріжжя, Миколаїв).

Можна зробити висновок, що в зв'язку з поширенням ісламу та високим рівнем народжуваності у арабськомовних родин, арабська мова демонструє тенденцію до швидкого поширення та стрімкого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванишин В.П. Мова й нація. / В.П. Іванишин, Я.В. Радевич-Винницький – Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження», 1994. – 218 с.
2. Федина В.С. Арабські лексичні запозичення в українській мові / В.С. Федина. // Вісник: Проблеми української термінології. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2002. – № 453 – С. 201–213.
3. Архипенко Л.М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ початку ХХІ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.01 "українська мова" / Л.М. Архипенко – Харків, 2005. – 20 с.

Ба Елаіан Абдулазіз, студент групи РА-15б, факультет факультет інфокомунікацій, радіоелектроніки та наносистем (ФІРЕН), Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця. Ел. адреса: androschuk.katerina@yandex.ua

Ba Elainan Abdulaziz, student of group RA-15b, faculty of the infocommunications, radio-electronics and nanosystems (FIREN), Vinnytsia national technical university, Vinnytsia, e-mail: androschuk.katerina@yandex.ua

Науковий керівник: Андрощук Катерина Миколаївна, викладач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця. Ел. адреса: androschuk.katerina@yandex.ua
Androschuk Katerina Mykholajivna, lecturer of the Department of linguistics in Vinnytsia National Technical University, Vinnytsya, e-mail: androschuk.katerina@yandex.ua